

MARTIN HOLÝ  
(Praha)

## VZDĚLANOSTNÍ MECENÁT JIŘÍHO II. LEHNICKO-BŘEŽSKÉHO, GYMNÁZIUM V BŘEHU A ŠLECHTA Z ČESKÝCH ZEMÍ V 16. A RANÉM 17. STOLETÍ\*

### I.

Slezsko přináležející od vrcholného středověku až do válek o rakouské dědictví po smrti Karla VI. (1711–1740) k českému státu hrálo v jeho kulturních a vzdělanostních dějinách 16. a raného 17. století klíčovou úlohu. Tu je možné spatřovat kromě jiných rovin například ve významném podílu slezských latinských škol při formování politických i společenských elit Čech a Moravy v průběhu jejich výchovy a vzdělávání. Mezi nejvyhledávanější vzdělávací instituce ze strany šlechty patřilo přitom gymnázium v Břehu. A právě na ně se zaměří předkládaný příspěvek.

Přestože dlouholetá tradice ve výzkumu vzdělanostních dějin Slezska přinesla od 19. století řadu cenných plodů,<sup>1</sup> zůstávalo takové téma dlouhou dobu spíše stranou zájmu historiografie. V menší míře upozornily na význam břežského gym-

---

\* Tato studie byla připravena v rámci výzkumného projektu *Vzdělanostní mecenát v zemích České koruny v raném novověku* (Grantová agentura ČR; P405/12/P422).

<sup>1</sup> Srov. alespoň monografie: Carl Friedrich Schönwälder, Johannes Julius Guttmann, *Geschichte des königlichen Gymnasiums zu Brieg*, Breslau 1869; Ludwig Sturm, *Valentin Trotzendorf und die Lateinische Schule zu Goldberg*, Goldberg 1888; Gustav Bauch, *Geschichte des Breslauer Schulwesens in der Zeit der Reformation*, Breslau 1911; *idem*, *Valentin Trotzendorf und die Goldberger Schule*, Berlin 1921; Arno Lubos, *Valentin Trozendorf. Ein Bild aus der schlesischen Kulturgeschichte*, Ulm 1962; Robert Seidel, *Späthumanismus in Schlesien. Caspar Dornau (1577–1631). Leben und Werk*, Tübingen 1994; Alfred Michler, *Valentin Trotzendorf – nauczyciel Śląska*, Złotoryja 1996; Claudia A. Zonta, *Schlesische Studenten an italienischen Universitäten. Eine prosopographische Studie zur frühneuzeitlichen Bildungsgeschichte*, Köln–Weimar–Wien 2004; *Śląska republika uczonych / Schlesische Gelehrtenrepublik / Slezská vědecká obec, I–II*, edd. Marek Haľub, Anna Mańko-Matysiak, Wrocław 2004–2006; Bogumiła Burda, *Szkolnictwo średnie na Dolnym Śląsku w okresie wczesnonowoczesnym (1526–1740)*, Zielona Góra 2007; Christine Absmeier, *Schul- und Bildungsgeschichte*, [v:] *Historische Schlesienforschung. Methoden, Themen und Perspektiven zwischen traditioneller Landesgeschichtsschreibung und moderner Kulturwissenschaft*, hrsg. von Joachim Bahlecke, Köln–Weimar–Wien 2005, s. 543–563; *eadem*, *Das schlesische Schulwesen im Jahrhundert der Reformation. Ständische Bildungsreformen im Geiste Philipp Melancthons*, Stuttgart 2011. Další studie srov. též dále.

názia pro české země teprve nedávno publikované příspěvky, v nichž byla však tato otázka pouze jednou z mnoha zkoumaných.<sup>2</sup> Samostatné pozornosti se jí tedy dosud nedostalo.

K výzkumu dějin březského gymnázia a jeho úlohy ve výchovném a vzdělávacím procesu šlechty z českých zemí jsou použitelné prameny různého druhu. Jde jak o prameny úřední povahy (úřední korespondence, školní a církevní řády apod.) či ego-dokumenty (např. deníky různého druhu, štambuchy, korespondence), tak také o prameny literární (školské disputace šlechtických studentů či dalších osob, příležitostná humanistická literatura apod.).<sup>3</sup> Při studiu řady aspektů zkoumané problematiky jsou též využitelná některá biografická, encyklopedická či vlastivědná díla, jež vznikla ještě v raném novověku a která reflektují řadu aspektů námi sledované problematiky. Některá z nich byla vydána tiskem, jiná zůstala v rukopise.<sup>4</sup>

Téma samotné evokuje řadu otázek. Tak např. Jaké byly okolnosti založení březského gymnázia? Co vedlo šlechtice z českých zemí k jeho návštěvě? Jaké faktory zde hrály roli? Byla důležitější geografická poloha, pověst této školy, více či méně intenzivně pěstované styky některých z jejich představitelů (rektorů, konrektorů i dalších učitelů) s českým či moravským prostředím nebo ještě další okolnosti? Poskytovala srovnatelné vzdělání jako další slezská gymnázia, latinské školy v českých zemích nebo naopak jejich obdoby ležící v Horní Lužici či za hranicemi České koruny? Jak se studium v Břehu projevilo na dalším *curriculum educationis* jeho někdejších absolventů? Právě zodpovězení těchto i některých dalších otázek bude úkolem předkládané studie.

## II.

Ačkoli slezské latinské školství má již středověké kořeny, došlo v období po přijetí reformace k jeho dalšímu výraznému rozvoji. Důvodům tohoto procesu stejně jako i jemu samotnému se zde věnovat nemůžeme, učinili jsme tak ostatně již jinde.<sup>5</sup> Nejmarkantnější byl přitom rozvoj partikulárních škol v Dolním Slezsku.<sup>6</sup> Pouze pro část z nich (Břeh, Bytom nad Odrou, Goldberg, Vratislav [sv. Alžběta,

<sup>2</sup> Martin Holý, *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500–1620)*, Praha 2010, zvláště s. 224–229; *idem*, *Partikulární školství v Dolním Slezsku a nobilita z českých zemí v 16. a v prvních desetiletích 17. století*, „Slezský sborník“, 108, 2010, č. 3–4, s. 167–186, zde zejména s. 174–178.

<sup>3</sup> Na jednotlivé z těchto pramenů bude odkázáno až níže.

<sup>4</sup> Joachim Cureus, *Neue Cronica des Hertzogthums Ober und Nieder Schlesien...*, Eisleben 1601; Johannes Henricus Cunradi, *Silesia togata, sive Silesiorum doctrina et virtutibus clarissimorum elogium...*, Lignicii 1706; Johann Christian Kundmann, *Academiae et scholae Germaniae, praecipue ducatus Silesiae...*, Breslau 1741; Friedrich Bernhard Wernher, *Topographia oder Prodromus delineati Silesiae Ducatus...*, s. l. 1755 (rks; Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu [dále: BU Wrocław], Sign. R 551). Další podobná díla budou uvedena až dále.

<sup>5</sup> Martin Holý, *Vliv luterské reformace na rozvoj partikulárního školství ve vedlejších zemích České koruny v 16. století*, [v:] *Korunní země IV. Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.–17. století*, edd. Lenka Bobková, Jana Konvičná, s. 535–550 (zde i další odkazy).

<sup>6</sup> Latinským školství ve Slezsku se s určitou výjimkou prací Bogumily Burdy a Christiny Absmeier (viz pozn. 1) dosud nejpodrobněji zabýval J.Ch. Kundmann (viz pozn. 4). Srov. též Holý, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 217–238; *idem*, *Partikulární školství v Dolním Slezsku*, s. 167–186.

Máří Magdalena]) máme však doklady o studiích české a moravské šlechty. Nemusí to být dáno ani tak jejím nezájmem o vzdělávací instituce ostatní, jako spíš stavem dochování pramenů, zejména pak neexistencí evidenčních pramenů pro drtivou většinu dolnoslezských škol sledované doby.<sup>7</sup>

Nejvíce dokladů studií šlechty z českých zemí máme pro zkoumané období pro akademické gymnázium v Břehu založené na konci 60. let 16. století, tedy v době, kdy sídelní město (lehnicko-)břežských knížat zaznamenalo všeobecný kulturní, hospodářský i stavební rozmach: stavba renesančního knížecího sídla, nové radnice, městského opevnění atd. Tradice latinského školství v Břehu byla však již mnohem starší a sahala do vrcholného středověku. Ve 13. století zde vznikla městská škola a nejspoději ve století 14. také škola katedrální. Obě byly pak za Fridricha II. Lehnického (vládl 1499–1547), který se ve 20. letech 16. století přiklonil k luterství, sloučeny v jednu latinskou školu.<sup>8</sup>

K založení akademického gymnázia (v soudobé terminologii označovaného nejčastěji jako *gymnasium illustre Bregense*), tedy vyšší latinské školy s pokročilou výukou nejen tradičních předmětů sedmera svobodných umění, ale také další látky (k výuce viz podrobněji dále), přistoupil však po vzoru proslulé goldberské „*scholae ducalis*“ stejně jako i gymnázia sv. Alžběty ve Vratislavi teprve Fridrichův syn Jiří II. Břežský (vládl 1547–1586; viz obr. 1).<sup>9</sup> Pro jeho materiální zabezpečení mohl přitom využít prostředků ve 20. letech sekularizované kapituly sv. Hedviky, při níž se také dříve nacházela zmíněná katedrální škola.<sup>10</sup>

<sup>7</sup> Přestože si zřejmě všechny významnější dolnoslezské latinské školy vedly evidenci svých žáků, dochovala se do dnešních dnů ze sledované doby pouze jedna matrika, a to školy u Máří Magdaleny ve Vratislavi. Bohužel obsahuje údaje teprve od roku 1617. Srov. *Liber scholae Mariae Magdalenae...*, Archiwum Państwowe we Wrocławiu (dále: APW), Akta miasta Wrocławia, Sign. P 141,1. Pro některé další latinské školy je však možné využít suplementárních pramenů, jež zčásti mají i evidenční charakter. K tomu viz alespoň Holý, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 236, 237.

<sup>8</sup> K dějinám brežského gymnázia srov. vedle prací citovaných v pozn. 1 a 2 hlavně Kundmann, *Academiae et scholae Germaniae*, s. 457–468; Johann Gotfried Weinschenk, *Historische Nachricht von der Stiftung und den Schicksalen des königlichen Gymnasii Illustris zu Brieg wie auch von dessen Rectoribus und Professoribus, bey den Andenken der vor zweyhundert Jahren geschehenen Grundlegung desselben abgefasst...*, Brieg 1764; Schönwälder, Guttman, *Geschichte des königlichen Gymnasiums zu Brieg*; Helena Więcek, *Z dziejów Gimnazjum Piastowskiego w Brzegu*, „Kwartalnik OpolSKI“, 3, 1957, s. 28–43; Ludwik Toporowski, *Z dziejów „Gymnasium illustre“ w Brzegu w końcu XVI w.*, „Szkice Brzeskie“, 1, 1981, s. 74–82; Ewa Pietrzak, *Das Brieger Gymnasium und seine Rektoren in den Jahren 1604–1633*, Wrocław 1989 (Acta Universitatis Wratislaviensis No 88), s. 29–46.

<sup>9</sup> K Jiřímu Břežskému srov. alespoň Zygmunt Boras, *Książęta Piastowscy Śląska*, Katowice 1978, s. 396–431; Gerda Eichbaum, *Georg II. Herzog von Brieg*, Breslau 1934 (Schlesische Lebensbilder 4), s. 59–68; Absmeier, *Das schlesische Schulwesen im Jahrhundert der Reformation, passim*. Viz též pozn. 11.

<sup>10</sup> Ke goldberskému i alžbětinskému gymnázium srov. alespoň Kundmann, *Academiae et scholae Germaniae*, s. 20–86, 431–446 a *passim*; Bauch, *Geschichte des Breslauer Schulwesens in der Zeit der Reformation*; Sturm, *Valentin Trotzendorf und die Lateinische Schule zu Goldberg*; Alfred Oesterheld, *Die Pyramide von Goldberg. Ein Beitrag zur schlesischen Rolle in der Pädagogik*,



Obr. 1. Jiří II. Lehnicko-Břežský.  
Fot. Martin Holý



Obr. 2. Budova gymnázia v Břehu. Fot. Martin Holý

Konfesijně lutersky orientované gymnázium – za Jiřího syna Jáchyma Fridricha (1586–1602) umírněně luterské, za Jana Kristiána (1609–1639) dokonce blízké kalvinismu – dostalo do vínku také novostavbu rozsáhlé renesanční školní budovy navržené italským architektem Jacobem Barem (1510–1575), která i přes pohromy posledních tří století (zejména za válek o slezské dědictví ve 40. letech 18. věku), kdy byla opakovaně přestavována, stojí dodnes (srov. obr. 2). Dokončena byla po takřka šesti letech na den sv. Vavřince 10. srpna 1569. Tehdy mohlo být gymnázium také za účasti mnoha pozvaných osob nejen z řad místních měšťanů, slezské šlechty či knížat (festivity se vedle samotného zakladatele školy Jiřího II. zúčastnili mj. jeho synové Jáchym Fridrich a Jan Jiří Lehnicko-Břežští, dále Mořic Sasko-Lauenburský, jeho sestra, kněžna těšínská) slavnostně otevřeno.<sup>11</sup>

Přestože pro březkou školu není dochována matriku (její novější část vzniklá zřejmě roku 1604 existovala ještě v 19. století a zanikla pravděpodobně až za druhé světové války),<sup>12</sup> jiných pramenů je k dispozici poměrně značné množství,

„Jahrbuch der Friedrich-Wilhelms Universität zu Breslau“, 4, 1959, s. 142–151; Teresa Bogacz, *Złotoryja w dziejach szkolnictwa śląskiego XVI–XVIII wieku*, [v:] *Dzieje Złotoryi*, ed. Ryszard Gładkiewicz, Złotoryja–Wrocław 1997, s. 88–95; Holý, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 218–223, 233–238; *idem*, *Partikulární školství v Dolním Slezsku*, s. 169–173, 181–184; Absmeier, *Das schlesische Schulwesen im Jahrhundert der Reformation*, zejména s. 100–128, 162–190.

<sup>11</sup> O slavnostech spjatých s otevřením gymnázia (10. 8. 1569) pojednali Weinschenk, *Historische Nachricht von der Stiftung und den Schicksalen des königlichen Gymnasii Illustris zu Brieg*, s. 16–19; Schönwälder, Guttman, *Geschichte des königlichen Gymnasiums zu Brieg*, s. 33–36. Ke vzdělanostnímu mecenátu Jiřího II. srov. Christine Absmeier, *Herzog Georg II. von Brieg. Ein Bild von einem Mäzen. Funktion und Nutzen frühneuzeitlichen Bildungsmäzenatentums am Beispiel eines schlesischen Renaissancefürsten*, [v:] *Bildungsmäzenatentum. Privates Handeln – Bürgersinn – kulturelle Kompetenz seit der Frühen Neuzeit*, hrsg. von Jonas Flöter, Christian Ritzi, Köln–Weimar–Wien 2007, s. 107–123.

<sup>12</sup> Tak např. C.F. Schönwälder a J.J. Guttman ještě udávají: „*Die Matrikel, welche von 1604 an erhalten ist*“. Srov. *idem*, *Geschichte des königlichen Gymnasiums zu Brieg*, s. VII. Po této matrice stejně jako i jejich starších obdobích jsem bohužel dosud bezvysledně pátral na různých místech.

jak normativních (tedy školních řádů)<sup>13</sup> či literárních, tak také některých pramenů osobní povahy. Díky nim si můžeme nejen učinit poměrně dobrou představu o výuce na březském gymnáziu, ale především jsme schopni identifikovat alespoň některé jeho žáky z řad nobility z českých zemí.

Již v 80. letech 16. století studovali v Břehu Hanuš Vilém, Bartoloměj, Alexandr Jošt a Rudolf, pozůstalí synové po moravském zemském hejtmanu Hanušovi Haugvicovi z Biskupic. Podle jeho kšaftu ze 13. července 1580 neměli být tito chlapi „na žádné jiné učení ani k žádnému jinému dvoru ... dávány než tu, kdež by svatá římská religie bez přerušeni držána a zachována byla“. Původně skutečně začali studovat v katolické škole (u brněnských jezuitů), ale jeden z jejich poručníků, nekatolík Václav Haugvic z Biskupic, je pak v rozporu se zněním otcovy závěti poslal právě na gymnázium v Břehu. S tím sice souhlasil další poručník chlapců, člen Jednoty bratrské Matyáš Žalkovský ze Žalkovic, ale proti se postavil olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic (†1598) a 16. ledna 1586 žádal o zásah dalšího kšaftem ustanoveného poručníka Haugvicových dětí, Viléma z Rožmberka (1535–1592).<sup>14</sup>

Jak celá věc dopadla a jak dlouho bratři v Břehu studovali, ovšem bohužel není známo. Stejně tak nemáme zprávy o tom, zda během této etapy výchovy a vzdělávání měli vlastního preceptora, či nikoli. Jisté je pouze to, že Bartoloměje (respektive Jana Bartoloměje) a Alexandra Jošta nalezneme v roce 1592 na katolické univerzitě v Ingolstadtu, což by nasvědčovalo tomu, že u nich nakonec znovu zvítězila katolická forma výchovy a vzdělávání.<sup>15</sup>

Dalším z doložených březských studentů byl od podzimu 1594 přibližně jeden rok člen moravského panského stavu Jan z Vartemberka, který předtím studoval v Jihlavě a ve Znojmě. K jeho březským spolužákům patřili tehdy (za rektora Melchiora Tilesia) Zdeněk Brtnický z Valdštejna,<sup>16</sup> Jindřich Zahrádecký ze Zahrádek

<sup>13</sup> Počáteční školní řád březského gymnázia neznáme. Známe je teprve ten z roku 1581: Petrus Sickius, *Illustris scholae Bregensis Constitutiones in duas partes digestae, quarum prior doctrinae posterior disciplinae rationem complectitur...*, Vratislaviae 1581 (BU Wrocław, Sign. 443.153). Srov. také jeho neúplnou edici in *Die evangelischen Schulordnungen des sechszehnten Jahrhunderts*, hrsg. von Reinhold Vornbaum, Gütersloh 1860, s. 297–345 a také německý extrakt u Georg Mertz, *Das Schulwesen der deutschen Reformation im 16. Jahrhundert*, Heidelberg 1902, s. 607–618. K Sickiově pedagogice a březské školské tradici viz také Schönwälder, Guttman, *Geschichte des königlichen Gymnasiums zu Brieg*, s. 61–64, 71, 118–120.

<sup>14</sup> *Jesuité olomoučtí za protireformace. Akta a listiny z let 1558–1619 I*, ed. Bohumil Navrátil, Brno 1916, s. 501 (citát *ibidem*). K Vilémovi z Rožmberka srov. nejnověji Jaroslav Pánek, *Vilém z Rožmberka. Politik smíru*, Praha 2011.

<sup>15</sup> Karel Hrdina, *Studenti z českých zemí na vysokých školách v cizině*, „Věstník České akademie věd a umění“, 28–29, 1919–1920, s. 50.

<sup>16</sup> Strávil v Břehu takřka 2 roky (červen 1594 – květen 1596). Později studoval ještě ve Štrasburku (do června 1599), načež absolvoval kavalírskou cestu (Francie, Anglie, Nizozemí, Švýcarsko, Itálie). O jeho studích poskytuje informace jeho latinský deník: Zdeněk Brtnický z Valdštejna, *Ephemeris seu Diarium, id est annotatio rerum, actionum et studiorum* (k jeho studiu v Břehu velmi stručně na fol. 7, podrobněji se rozepsal pouze o svém *Valedictio* na jaře 1596; k tomu je dodnes dochován pozoruhodný latinský tisk: *Valedictio qua ... Ioachim Fridericum ducem Silesiae Lignicensem et Bregensem ... salutavit suo sui que generosi sodalitati nomine, discedens ex illustri schola Bregensi*



a Jiří Zikmund Prakšický ze Zástřízl a dále Pavel Volkard a Veikhard svobodní páni z Auersperga. Všichni tito urozenci studovali předtím pospolu již v Jihlavě<sup>17</sup>.

Z dochovaných latinských deníků českého vzdělance Matyáše Borbonia z Borbenheimu (1566–1629),<sup>18</sup> který s nimi pobýval v Břehu od podzimu 1594 po dobu jednoho roku, máme informace o jejich ubytování i o soukromém studiu, které doplňovalo výuku na akademickém gymnáziu. Chlapci bydleli v konviktu, jenž si zřídil ve svém domě U černého orla císařský celní úředník Josia Rottermelius, a vedle školské výuky je všechny ještě učili a zkoušeli Adam Ropal z Ryfemberka a Borbonius.<sup>19</sup>

Do roku 1595 studoval na březšské škole a absolvoval i soukromou výuku svého preceptora a březšského rodáka Jana Paludia<sup>20</sup> též Václav ml. Morkovský ze Zástřízl. O vzdělání tohoto sirotka se pečlivě staral jeho poručník Václav st. Morkovský ze Zástřízl spolu se známým moravským bratrským magnátem a intelektuálem Karlem st. ze Žerotína.<sup>21</sup> Jak dokládají jednotlivé zápisy ve štambuchu Zdeňka Brtnického z Valdštejna z let 1595–1596 studovala v té době ve Břehu i celá řada dalších urozenců z českých zemí. Jednalo se jak o vyšší, tak také o nižší šlechtu.<sup>22</sup>

Tradice vzdělávání se šlechty z českých zemí ve Břehu pokračovala však i nadále. Tak například na přelomu 16. a 17. století zde studoval pravděpodobně Petr ml. Sedlnický z Choltic, který pak ve studiích dokumentovaných mimo jiné v jeho dochovaném štambuchu (Obr. 3) pokračoval na Viadrině ve Frankfurtu nad Odrou,

---

*generosus baron, dn. Zdenco Brtnicensis Waldsteinus, dominus ... Additum est responsum Illustrissimi principis nomine datum. Anno 1596 Mense Majo, Lignicii s.d., užit exemplář NK ČR Praha, sign. 10 F 95, přívazek č. 10). Srov. též Josef Hejnic, Jan Martínek, Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě (dále: RHB) V, Praha 1982, s. 438; Petr Mat' a, Svět české aristokracie, Praha 2004, s. 326.*

<sup>17</sup> Ke všem těmto šlechticům srov. i s dalšími odkazy *Dva deníky dra. Matyáše Borbonia*, ed. Max Dvořák, Praha 1896, s. 102; Gustav Gellner, *Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníků*, Praha 1938, s. 10; Holý, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 141–143.

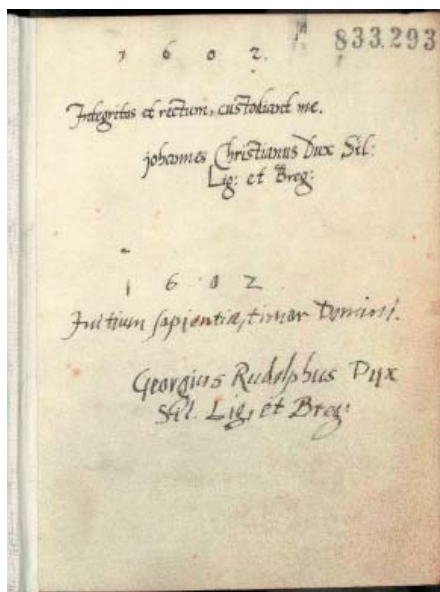
<sup>18</sup> Viz předchozí poznámka. K Borboniovi srov. také RHB I, 218–222; Martin Holý, *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí (1500–1620)*, Praha 2011, s. 58–80, 139, 140.

<sup>19</sup> Gellner, *Životopis lékaře Borbonia*, s. 10. K Adamu Ropalovi, 1592–1602 vychovateli Zdeňka Brtnického z Valdštejna, srov. alespoň RHB IV, s. 346, 347 a Holý, *Ve službách šlechty*, s. 276, 277.

<sup>20</sup> Srov. jeho biogram [v:] Holý, *Ve službách šlechty*, s. 250, 251.

<sup>21</sup> August Sedláček, *ze Zástřízl*, [v:] *Ottův slovník naučný* (dále: OSN) XXVII, Praha 1908, s. 465–466; Josef Pilnáček, *Staromoravští rodové*, Vídeň 1930, za s. 248; Gellner, *Životopis lékaře Borbonia*, s. 30, 39, 42–43; RHB V, s. 564. Později studoval ještě v Basileji a Ženevě. Ke Karlovi ze Žerotína viz alespoň Petr Ritter von Chlumecky, *Carl von Zierotin und seine Zeit 1564–1615, I–II*, Brno 1862; Otakar Odložilík, *Karel st. ze Žerotína*, Praha 1936; Tomáš Knoz, *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, Praha 2008.

<sup>22</sup> Jmenovitě známe díky uvedenému štambuchu následující šlechtice: z vyšší šlechty Bartoloměje z Valdštejna, Jana a Theodorika z Kunovic, z nižší šlechty Jana a Adama Zilvára ze Silberštejna, Jiřího Sádovského ze Sloupna a Jana Skrbenského z Hříště. Srov. Österreichische Nationalbibliothek Wien, Handschriftensammlung, Sign. Cod. Series Nova 2607, pag. 62, 79, 80, 94, 113.



Obr. 3. Zápis dvou lehnicko-břežských knížat ve štambuchu Petra Sedlnického z Choltic (Moravská zemská knihovna v Brně, Sign. RKP 0833.293)

kde se stal studentským rektorem, načež podnikl kavalírskou cestu po západní Evropě, během níž navštívil mimo jiné Francii či Itálii.<sup>23</sup>

O něco později, ve druhé polovině prvního desetiletí 17. století, studoval na břežském gymnáziu zase Jan Jiří Cikán ze Slupska na Fryštátě (dnes část obce Karviná), Dobroslavicích a Zákraví (†1640). Tento syn Jana Ignáce Cikána a Marie z Redernu,<sup>24</sup> který byl podle staršího bádání<sup>25</sup> v roce 1605 přijat do čtvrté třídy školy, se později vzdělával ještě ve Štrasburku (před 1614). Na těchto místech – případně i jinde během své kavalírské cesty po západní Evropě podniknuté s jinými šlechtici

<sup>23</sup> Jako rektor pronesl například smuteční řeč ke smrti Jana, syna uvedeného Jakoba Schickfusse: *Rector academiae Francofortanae ad Oderam illustris et generosus dominus dn. Petrus Sedlnitzky senior ... Ad exequia, quas ... dn. M. Iacobus Schickfus ... filiolo suo carissimo Ioanni, d. 29. Julii Anno 1602 nato, 2. Septembris, eiusdem denato honestas parare cupit*, Francofurti ad Oderam 1602. K Sedlnickému a jeho studiím viz také jeho štambuch (1602–1604; Moravská zemská knihovna v Brně, Sign. RKP 0833.293), jímž se zabýval již František Hrubý, *Moravské památníky z doby předbělohorské*, „Časopis Matice moravské“, 49, 1925, s. 198–202. Srov. i Otakar Odložilík, *Jednota bratrská a reformování francouzského jazyka*, Philadelphia 1964, s. 68 a RHB V, s. 39.

<sup>24</sup> Srov. Bartoloměj Paprocký z Hlohov, *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, Olomouc 1593 (reprint Ostrava 1993), fol. 326v; Johann Heinrich Zedler, *Grosses vollständiges Universallexicon aller Wissenschaften und Künste* (dále: ZEDLER) VI, Halle–Leipzig 1733, Sp. 1982; *Cikánové ze Slupska*, [v:] OSN V, s. 367; Pilnáček, *Staromoravští rodové*, s. 501. K Janu Jiřímu Cikánovi viz také Zonta, *Schlesische Studenten an italienischen Universitäten*, s. 197.

<sup>25</sup> Weinschenk, *Historische Nachricht von der Stiftung und den Schicksalen des königlichen Gymnasii Illustris zu Brieg*, s. 30; Schönwälder, Guttman, *Geschichte des königlichen Gymnasiums zu Brieg*, s. 88.

z rodů Malcánů z Vartemberka<sup>26</sup> a Kochtických z Kochtic<sup>27</sup> a preceptorem Jakobem von Bruckem<sup>28</sup>, či již před ní – získal prý vynikající humanistické vzdělání. I díky němu se stal příznivcem řady dobových učenců a byl i sám údajně vědecky činný. Měl spolupracovat na díle *Germaniae antiquae libri tres*<sup>29</sup> německého historika a geografa Philippa Clüvera (Cluveria, 1580–1622).<sup>30</sup>

I když dobou po roce 1620 se již systematicky nezabýváme, lze konstatovat, že vazba zejména moravské šlechty ke gymnáziu ve slezském Břehu se projevovala v některých případech i po Bílé hoře, a to nejen u nobility, která se musela tehdy uchýlit do exilu. Jedním ze šlechticů, který za již odlišných politických i náboženských poměrů v českých zemích zamířil na březskou školu, tehdy již kalvínskou, byl Karel Bruntálský z Vrbna, roku 1612 narozený vnuk Karla st. ze Žerotína. Po studiu v Ivančicích a ve Zhořelci se vzdělával v Břehu od roku 1629.<sup>31</sup>

Analyzujeme-li geografickou, národnostní, sociální a konfesijní skladbu šlechtických studentů březského gymnázia z českých zemí obecně, přičemž však nesmíme zapomínat na torzovitě dochovanou pramennou základnu, jež může naše závěry přinejmenším zčásti zkreslovat, lze konstatovat několik základních skutečností:

1. Většina z nich pocházela z Moravy, výrazně méně z Čech, v obou případech ležely však statky jejich rodičů nezdídko od Břehu poměrně daleko (i 200 a 300 km). Geografická poloha školy tedy jistě nebyla rozhodujícím faktorem pro její volbu ze strany české a moravské šlechty. Ostatně podobnou skutečnost lze zjistit

<sup>26</sup> Šlo o Jáchyma, Jana Bernarta a Otu Jindřicha, tři syny Jáchyma Malcána z Vartemberka (†1625), slezského šlechtice, který měl však statky i v Čechách, a Evy Popelové z Lobkovic, kteří předtím studovali mj. ve Zhořelci a Štrasburku. K nim viz alespoň OSN XI, s. 52; OSN XXI, s. 952; August Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XIV*, Praha 1923, s. 104, 302; Karel Hrdina, *Čechové na gymnasiu ve Zhořelci*, [v:] *Přátelé čsl. starozitnosti svému učiteli. K šedesátinám J. V. Šimáka*, Příloha ČSPS 38, č. 2–3, Praha 1930, s. 90; Zonta, *Schlesische Studenten an italienischen Universitäten*, s. 310; Holý, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 228.

<sup>27</sup> Šlo o Ondřeje a Jáchyma Kochtické z Kochtic. Srov. Zonta, *Schlesische Studenten an italienischen Universitäten*, s. 287–288; Holý, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 228.

<sup>28</sup> K němu viz alespoň Emmy Haertel, *Jacob von Bruck-Angermundt, ein vergessener Dichter und großer Patriot Schlesiens*, ZVGS 75, 1941, s. 130–137; Oskar Pusch, *Die Breslauer Rats- und Stadtgeschlechter in der Zeit von 1241 bis 1741 I*, Dortmund 1986, s. 190; Zonta, *Schlesische Studenten an italienischen Universitäten*, s. 183, 197, 287, 288, 310; Jana Hubková, *Jacobus á Bruck-Angermundt, ein schlesischer Emblematiker des 17. Jahrhunderts*, [v:] *Kultur Deutschböhmens 17–19. Jh.*, „Zprávy Společnosti pro dějiny Němců v Čechách“, 2, 2003, s. 7–14; *eadem*, *Slezský emblematik Jacobus á Bruck-Angermundt a adresáti jeho emblémů z řad protestantské šlechty zemí Koruny české*, „Studia Comeniana et Historica“, 33, 2003, č. 69–70, s. 196–217; Holý, *Ve službách šlechty*, s. 142, 143.

<sup>29</sup> Philippus Cluverius, *Germaniae antiquae libri tres*, Lugduni Batavorum 1616.

<sup>30</sup> Conrad Bursina, *Cluverius Philipp*, [v:] *Allgemeine deutsche Biographie* (dále: ADB) 4, Leipzig 1876, s. 353, 354; Joseph Partsch, *Philipp Clüver, der Begründer der historischen Länderkunde. Ein Beitrag zur Geschichte der geographischen Wissenschaft*, Wien–Olmütz 1891.

<sup>31</sup> *Moravská korespondence a akta z let 1620–1636, II*, ed. František Hrubý, Brno 1937, s. 252; Antonín Haas, *Karel Bruntálský z Vrbna*, Praha 1948, s. 57–67; Seidel, *Späthumanismus in Schlesien. Caspar Dornau*, s. 33.



rovněž u jiných latinských gymnázií vyhledávaných jejími příslušníky v zemích České koruny či v zahraničí, např. v Altdorfu, Brémách, Štrasburku atd.<sup>32</sup>

2. Z hlediska národnostního najdeme mezi břežskými studenty z českých zemí v drtivé většině příslušníky českojazyčných rodů. Přestože primárním komunikačním jazykem školy byla podobně jako na všech soudobých latinských školách i v Břehu latina, mířili šlechtici z Čech a Moravy do Slezska také proto, neboť se zde v převážně německém jazykovém prostředí mohli naučit i němčinu či se v ní zdokonalit, a to jak nepřímo ve škole (ve styku s žáky s německým mateřským jazykem), tak i mimo ni, nezřídka za pomoci vlastních vychovatelů či jiných speciálně najatých učitelů.

3. Většina šlechticů z českých zemí, kteří se zařadili mezi studenty břežské školy, pocházela z řad vyšší šlechty (Bruntálský z Vrbna, Haugvic z Biskupic, z Kunovic, Sedlnický z Choltic, z Valdštejna či z Vartemberka), méně pak z nobility nižší (Sádovský ze Sloupna, Skrbenský z Hříště, Zahrádecký ze Zahrádek, ze Zástřizl, Zilvár ze Silberštejna ad.).

4. Přestože v některých případech nemáme přesné informace o konfesijní příslušnosti šlechtických studentů, zdá se, že významný podíl mezi nimi zaujímali členové Jednoty bratrské, v českých zemích až do roku 1609 de iure ilegální, přesto se zvláště na Moravě intenzivně rozvíjející církve.<sup>33</sup> Nelze však vyloučit ani to, že do Břehu přicházeli také šlechtici hlásící se k českému utrakvismu, k luterství či přímo ke kalvinismu. S výjimkou některých let (např. první poloviny 80. let 16. století) byl postoj vedení břežské školy k náboženské pluralitě studentů (přinejmenším v rámci jednotlivých protestantských denominací) zřejmě poměrně liberální. To mohlo být ostatně také jednou z příčin její atraktivity.

Co se jí týče, hrály zde vedle již zmíněných faktorů svou roli také další důvody. Vedle obecné nadregionální proslulosti gymnázia v Břehu, jehož nespornou vý-

<sup>32</sup> K těmto gymnáziím a jejich vztahům s českými zeměmi srov. alespoň Martin Holý, *Johannes Sturm, das Straßburger Gymnasium (Akademie) und die Böhmisches Länder in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, [v:] *Johannes Sturm (1507–1589). Rhetor, Pädagoge und Diplomat* (= Spätmittelalter, Humanismus, Reformation. Studies in the Late Middle Ages, Humanism and the Reformation, hrsg. von Berndt Hamm), hrsg. von Matthieu Arnold, Tübingen 2009, s. 303–319; *idem*, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 251–288, 292–296; Markéta Růčková, *Das Bremer Gymnasium illustre bzw. Paedagogium und seine Beziehung zu den Studenten der Brüderunität am Anfang des 17. Jahrhunderts*, „Bremisches Jahrbuch“, 89, 2010, s. 93–127; Martin Holý, *Der böhmische Adel und die Akademie in Altdorf*, [v:] *Akademie und Universität Altdorf. Studien zur Hochschulgeschichte Nürnbergs*, hrsg. von Hanns Christof Brennecke, Dirk Niefanger, Werner Wilhelm Schnabel, Köln–Weimar–Wien 2011, s. 51–68; *idem*, *La noblesse des pays de la Couronne de Bohême et l'Académie de Strasbourg dans la seconde moitié du seizième et les premières décennies du dix-septième siècle*, [v:] *La naissance des académies protestantes (Lausanne, 1537 et Strasbourg, 1538, Genève, 1559) et la diffusion du modèle*, ed. Ruxandra Vulcan, Monique Vénuat, v tisku. Ve všech těchto titulech jsou též odkazy na další literaturu.

<sup>33</sup> K této církvi viz alespoň tři základní syntézy jejich dějin: Anton Gindely, *Böhmen und Mähren im Zeitalter der Reformation I. Geschichte der böhmischen Brüder 1–2*, Prag 21861–1862; Joseph Theodor Müller, *Geschichte der böhmischen Brüder I–III*, Herrnhut 1931; Rudolf Řičan, *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha 1957.

hodou bylo též situování v sídelním městě (lehnicko-)břežských knížat,<sup>34</sup> zde klíčovou úlohu sehrály jednotlivé osobnosti z řad jeho rektorů, konrektorů či dalších vyučujících, z nichž mnohé patřily ve své době k vyhledávaným učencům, jako byli zejména čtyři po sobě jdoucí správci gymnázia: někdejší profesor univerzity v Královci Petr Sickius<sup>35</sup> (†1588), autor školního řádu z roku 1581, dále Laurentius Cirkler (o něm viz též dále), Melchior Tilesius (1554–1603)<sup>36</sup> a konečně autor spisu *New vermehrete Schlesische Chronica*<sup>37</sup> Jakob Schickfuss (1574–1637).<sup>38</sup>

Někteří z uvedených vzdělanců přitom pěstovali styky s českými zeměmi dlouhodobě, což k atraktivitě brežské školy také přispělo. Stejně tak byli v kontaktu s českými zeměmi i někteří z dalších vyučujících gymnázia, např. *lector disciplinae sphaericae* Melchior Gerlach ze Žar (1562–1616), který později působil jako vychovatel české šlechty ve Vitemberku a měl množství studentů z českých zemí také později v době vykonávání funkce rektora budyšínské (1592–1602) a později žitavské latinské školy (1602–1616).<sup>39</sup>

<sup>34</sup> K brežským knížatům pro 16. století srov. alespoň Boras, *Książęta piastowscy Śląska*, s. 396–431.

<sup>35</sup> Cunradi, *Silesia togata*, s. 290; Kundmann, *Academiae et scholae Germaniae*, s. 439; ZEDLER XXXVII, Sp. 939; Weinschenk, *Historische Nachricht von der Stiftung und den Schicksalen des königlichen Gymnasii Illustris zu Brieg*, s. 20–21, 54; Schönwälder, Guttman, *Geschichte des königlichen Gymnasiums zu Brieg*, s. 43; Mertz, *Das Schulwesen der deutschen Reformation*, s. 143; Paul Tschackert, *Sickius Peter*, [v:] ADB 34, s. 161.

<sup>36</sup> K Tilesiovi a dalším vyučujícím na škole srov. Kundmann, *Academiae et scholae Germaniae*, s. 464; ZEDLER XLIII, Sp. 1421; Weinschenk, *Historische Nachricht von der Stiftung und den Schicksalen des königlichen Gymnasii Illustris zu Brieg*, s. 24, 55–56; Schönwälder, Guttman, *Geschichte des königlichen Gymnasiums zu Brieg*, s. 50.

<sup>37</sup> Jacobus Schickfuss, *New vermehrete Schlesische Chronica I–IV*, Leipzig 1625. Čtvrtá část tohoto spisu přináší na s. 71nn. informace i o brežském gymnáziu. Schickfuss je zároveň autorem řady dalších prací. Soupis dvaceti z nich přináší ZEDLER XXXIV, Sp. 1401–1402.

<sup>38</sup> Právě za Schickfusova rektorátu zažilo brežské gymnázium rozkvět. 1607 zdě mělo studovat 503 žáků (99 v primě, 73 v sekundě i v tercii, 64 v kvartě a 194 v kvintě). Kromě Slezanů mezi nimi byly též urozené i neurozené osoby z Čech, Moravy, Braniborska, rakouských zemí, Uher či Sedmíhradska. Z prvních dvou zemí mělo pocházet 13 žáků. Není bez zajímavosti, že nejvíce Čechů a Moravanů (9) bylo v nejvyšší třídě, tedy primě. Srov. Cunradi, *Silesia togata*, s. 264; Kundmann, *Academiae et scholae Germaniae*, s. 464–468; ZEDLER XXXIV, Sp. 1399–1402; Weinschenk, *Historische Nachricht von der Stiftung und den Schicksalen des königlichen Gymnasii Illustris zu Brieg*, s. 26–31; Schönwälder, Guttman, *Geschichte des königlichen Gymnasiums zu Brieg*, s. 64–91; Rudolf Schwarze, *Schickfuss, Jakob*, [v:] ADB 31, s. 175–176; Gottfried Kliesch, *Jakob Schickfuss*, [v:] *Schlesische Lebensbilder. Schlesier des 15. bis 20. Jahrhunderts V*, Würzburg 1968, s. 29–40.

<sup>39</sup> Schönwälder, Guttman, *Geschichte des königlichen Gymnasiums zu Brieg*, s. 52; Samuel Grosser, *Lausitzische Merckwürdigkeiten darinnen von beyden Magrgraffthümern in fünf unterschiedenen Theilen...*, Leipzig–Budissin 1714 (NK ČR Praha, sign. S A 1), zde díl IV, s. 115, 116, 128, 129; ZEDLER X, Sp. 1134; Christian Gottlieb Jöcher, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon I–IV*, Leipzig 1750–1751, zde díl II, Sp. 954; Oskar Friedrich, *Album des Gymnasiums zu Zittau*, Zittau 1886, s. 175, 176; *Urkundenbücher der sächsischen Gymnasien I. Quellenbuch zur Geschichte des Gymnasiums in Zittau I*, hrsg. von Theodor Gärtner, Leipzig 1905, s. 85–88; RHB II, s. 211, 212; Martin Holý, *Die Bedeutung der Oberlausitz für die Erziehung und Ausbildung des böhmischen Adels in der zweiten Hälfte des 16. und am Anfang des 17. Jahrhunderts*, „Neues Lausitzisches Magazin.

Břežské gymnázium nebylo sice pro svou výuku v 16. a raném 17. století ve střední Evropě tak známé jako například škola v Goldberku, nicméně poskytovalo bezpochyby kvalitní humanistické vzdělání v pěti třídách (nejnižší kvinta, nejvyšší prima), nepříliš odlišné od toho, jež bylo možno získat na jiných vyšších latinských školách, ať již ve vedlejších zemích Koruny české, či jinde. Jmenovaný řád z roku 1581,<sup>40</sup> který zřejmě vycházel z více vzorů (například ze dvou školních řádů někdejšího profesora rétoriky a řečtiny na vitemberské univerzitě Petra Vincentia [1519–1581]<sup>41</sup> z let 1566<sup>42</sup> a 1570<sup>43</sup> pro gymnázia ve Zhořelci, sv. Alžběty i Máří Magdaleny ve Vratislavi), svědčí o dobré úrovni školy, stejně jako i další studijní předpisy, různé učební texty i další pojednání z pozdější doby (Obr. 4).<sup>44</sup>

Hlavní cíl výuky byla podobně jako i na jiných latinských školách snaha vštípit žákům co nejdokonalejší znalost latiny slovem a písmem. V próze byl přitom vzorem Cicero, v poezii zejména Vergilius. Latina byla také jediným oficiálním komunikačním jazykem školy, již od kvinty měli žáci zakázáno samovolně užívat svých mateřských jazyků. Ty však pochopitelně určitou podpůrnou roli (např. při

---

Neue Folge“, 12, 2009, s. 38–40; *idem*, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 76, 215–217, 226; *idem*, *Ve službách šlechty*, 99–113, 177, 178.

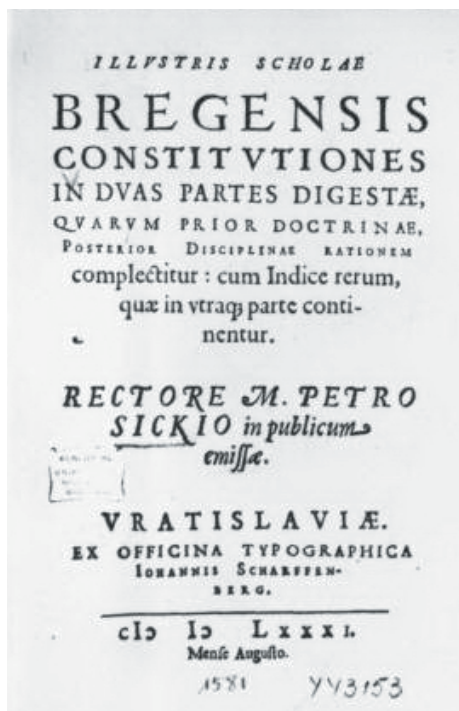
<sup>40</sup> Viz pozn. 13.

<sup>41</sup> O něm viz blíže alespoň: Robert Tagmann, *Petrus Vincentius, der erste Schuleninspektor in Breslau*, Breslau 1857; Mertz, *Das Schulwesen der deutschen Reformation*, s. 155; Adolf Schimpff, *Vincentius, Petrus*, [v:] ADB 39, s. 735, 736; Gustav Bauch, *Petrus Vincentius, der Schöpfer des Görlitzer Gymnasiums und erste Breslauer Schuleninspektor*, Mitteilungen der Gesellschaft für deutsche Erziehungs- und Schulgeschichte 19, 1909, s. 269–330; Hartmut Freytag, *Vincentius (Vietz), Petrus (Peter)*, [v:] *Biographisches Lexikon für Schleswig-Holstein und Lübeck 11*, Neumünster 2000, s. 362–366; *idem*, *Petrus Vincentius (1519–1581)*, [v:] *Schlesische Lebensbilder VIII*, Neustadt an der Aisch 2004, s. 60–68.

<sup>42</sup> Petrus Vincentius, *Disciplina et doctrina gymnasii Gorlicensis*, Gorlicii 1566 (Staatsbibliothek zu Berlin, sign. Ay 25404). O tomto školním řádu nejnověji pojednal Joachim Bahlcke, *Das Görlitzer „Gymnasium Augustum“: Entwicklung, Struktur und regionale Ausstrahlung einer höheren Schule im konfessionellen Zeitalter*, [v:] *Die Oberlausitz im frühneuzeitlichen Mitteleuropa. Beziehungen – Strukturen – Prozesse*, hrsg. von *idem*, Stuttgart 2007, s. 298–300.

<sup>43</sup> *Der Stadt Breslaw Schul Ordnung...*, Vratislaviae 1570 (BU Wrocław, sign. 443.278). V 19. století byl tento školní řád vydán – *Die evangelischen Schulordnungen des sechszehnten Jahrhunderts*, s. 184–216. Extrakt z něj pořídil ještě Mertz, *Das Schulwesen der deutschen Reformation*, s. 572–574.

<sup>44</sup> Srov. alespoň [Jacobus Schickfuss], *Praelectionum in suprema Illustris Gymnasii Bregensis curia noviter institutarum catalogus a rectore et Gymnasii conventu studiosis adolescentibus, publice Cal. Jan. Anno 1606 propositus*, Francofurti cis Oderam 1606 (BU Wrocław, sign. 416.361); Melchior Laubanus, *De disciplina scholastica auspicalis oratio, dicta Bregae ... anno novissimae gratiae CIS ISC XIV. ante diem XV Kl. Quintiles*, Bregae 1614 (Ratsschulbibliothek Zwickau, sign. 5.3.30/50; přístupné i na [http://digital.staatsbibliothek-berlin.de/dms/werkansicht/?PPN=PPN635398621&PHYSID=PHYS\\_0002](http://digital.staatsbibliothek-berlin.de/dms/werkansicht/?PPN=PPN635398621&PHYSID=PHYS_0002)). Řada učebnic vydaných pro brežské gymnázium či děl vycházejících z jeho činnosti se nachází v Univerzitní knihovně ve Vratislavi (viz „Katalog fotograficzny Oddziału Starzych Druków“ stejně jak i „Katalog dawnej Biblioteki Gimnazjum Brzeskiego“), stejně jako i v řadě dalších knihoven, zejména německých (v Berlíně, Drážďanech, Zwickau atd.; viz [www.vd16.de](http://www.vd16.de) a [www.vd17.de](http://www.vd17.de)).



Obr. 4. Titulní strana školního řádu pro gymnázium v Břehu z r. 1581  
(Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, sign. 443.153)

překladech) hrát mohli. Pokud jde o řečtinu, té se žáci učili teprve ve vyšších třídách (sekunda, prima). Cílem bylo především zvládnutí řecké abecedy a gramatiky. V primě se pak vyučovala také hebrejšтина<sup>45</sup>.

Součástí výuky na brežském gymnáziu byly kromě dalších obvyklých předmětů sedmera svobodných umění (rétorika, dialektika, aritmetika, astronomie, musica atd.), katechismu, teologie vůbec, jurisprudence (zavedena do výuky podobně jako v Goldberku) či etiky také různé žakovské deklamace a disputatione. Každoročně museli všichni žáci skládat po jednotlivých třídách hlavní examen.

Kvalita výuky na brežském gymnáziu byla však stejně jako u jiných vzdělávacích institucí dána nejen samotným studijním řádem, ale také možnostmi jeho uplatnění v praxi: tedy zejména počtem učitelů (který byl zase dán finanční situací školy, respektive objemem prostředků, z níž byl její chod průběžně financován) a jejich vzdělanostní úrovni. Ovlivňovala ji také vysoká mobilita rektorů i dalších vyučujících, a to zejména v prvních desetiletích fungování gymnázia se velmi rychle střídali.

<sup>45</sup> K výuce na brežském gymnáziu srov. vedle samotného Sickiova řádu, dalších studijních předpisů (viz předchozí poznámka) a prací citovaných v pozn. 13 též Schönwälder, Guttman, *Geschichte des königlichen Gymnasiums zu Brieg*, s. 47, 61–63, 72–74, 106–108; Więcek, *Z dziejów Gimnazjum Piastowskiego w Brzegu*, s. 37–39; Burda, *Szkolnictwo średnie na Dolnym Śląsku*, s. 71, 72, 97, 98; Absmeier, *Das schlesische Schulwesen im Jahrhundert der Reformation*, s. 201, 202.

Určitou výhodou břežského gymnázia oproti některým jiným školám – zde jsme však do značné míry limitováni dochovanými prameny i stavem bádání, neboť to, že pro některé školy nejsou konvikty dochovány, ještě neznamená, že při nich zřízeny nebyly – byla novostavba velké školní budovy, jež kromě výuky poskytovala ubytování nejen zdejším vyučujícím, ale také řadě svých (zejména mimobřežských) žáků, částečně zřejmě i z řad šlechty. Do jaké míry je však urozcenci z českých zemí využívali, není jasné. Informací o jejich ubytování ve Břehu je k dispozici málo. V některých případech navíc máme zprávy o tom, že bydleli v soukromí některého ze zdejších měšťanských domů (viz výše).

### III.

Na závěr se pokusme zodpovědět některé otázky, které jsme zatím nechali stranou naší pozornosti, např. jaké místo zaujímal studia české a moravské nobility na břežském knížecím gymnáziu Břehu v celkovém procesu její výchovy a vzdělávání? Lze význam břežského gymnázia pro edukaci šlechty z českých zemí spatřovat i v dalších rovinách?

Pro šlechtice z českých zemí, jak jsme se snažili na několika příkladech ukázat, následovalo kratší či delší studium v Břehu většinou po předchozím vzdělávání se na jiné latinské škole, zpravidla v českých zemích. Pokud máme zprávy o následném edukačním procesu někdejších břežských studentů, většinou odcházeli z Břehu za dalším vzděláváním na proslulé vyšší latinské školy nebo akademie a univerzity ve střední či západní Evropě, kde své znalosti dále prohlubovali. Snad nejmarkantnější je to u Zdeňka Brtnického z Valdštejna (1581–1623) či Jana Jiřího Cikána ze Slupska. Oba studovali po břežské etapě své výchovy a vzdělávání ve Štrasburku; zřejmě na vyšší součásti zdejší školy.

Část bývalých břežských studentů z řad šlechty z českých zemí nezaměřila za dalším vzděláním do uvedeného říšského města, nýbrž na jiná gymnázia, akademie či univerzity: do Altdorfu, Basileje aj.<sup>46</sup> Při posuzování jejich *curricula educationis*

<sup>46</sup> Ke studiím šlechty z českých zemí ve Štrasburku srov. Holý, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 259–288. Viz též další odkazy v pozn. 32. Ke kavalírským cestám nobility z Čech a Moravy, během nichž absolvovala také pobyty na řadě evropských univerzit a jež v některých případech přímo následovaly po studiu ve Slezsku, srov. alespoň Zdeněk Hojda, „Kavalírské cesty“ v *17. století a zájem české šlechty o Itálii*, [v:] *Itálie, Čechy a střední Evropa*, Praha 1986, s. 216–239; *idem*, *Le grandeeze d'Italia. Die Kavalierstouren der böhmischen Adelligen, die Kunstbetrachtung und die Kunstsammlungen im 17. Jahrhundert*, [v:] *Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern*, Tl. 3, hrsg. von Hans-Bernd Harder, Hans Rothe, Köln 1993, s. 151–160; Petr Mařa, *Svět české aristokracie*, Praha 2004, zvláště s. 307–327; Martin Holý, *Ausländische Bildungsreisen böhmischer und mährischer Adeliger an der Schwelle zur Neuzeit*, „Historica. Historical Sciences in the Czech Republic. Series Nova“, 11, 2004, s. 65–90; Jaroslav Pánek, Miloslav Polívka, *Die böhmischen Adelsreisen und ihr Wandel vom Mittelalter zur Neuzeit*, [v:] *Grand Tour. Adeliges Reisen und europäische Kultur vom 14. bis zum 18. Jahrhundert*, hrsg. von Rainer Babel, Werner Paravicini, Ostfildern 2005, s. 53–69; Holý, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 347–383 (ve všech případech též odkazy na další českou i zahraniční literaturu); Jiří Kubeš, *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013.



narážíme však na jeden problém. Například u Štrasburku totiž nezřídka nevíme, jestli zde šlechtici z českých zemí studovali na gymnáziu, či na akademii.<sup>47</sup>

Nepominutelný význam Břehu v procesu vzdělávání šlechty z českých zemí v době renesance a manýrismu lze spatřovat vedle institucionální roviny také jinde. Mnozí z českých a moravských šlechticů, kteří ve sledované oblasti nikdy nestudovali, ani déle nepobývali, získávali vzdělání i prostřednictvím soukromých vychovatelů pocházejících z Břehu. Nejvýznačnější z nich byl přítom již zmiňovaný Laurencius Cirkler, mezi jehož soukromé žáky se v 60.–90. letech 16. století zařadilo hned několik potomků z předních panských rodů Království českého a Markrabství moravského.

MARTIN HOLÝ

### MECENAT OŚWIATOWY KSIĘCIA LEGNICKO-BRZESKIEGO JERZEGO II, GIMNAZJUM W BRZEGU A SZLACHTA Z ZIEM CZESKICH W XVI I NA POCZĄTKU XVII WIEKU

Przedkładane studium opiera się na analizie różnego rodzaju źródeł, zwłaszcza materiałów pochodzenia urzędowego, personalnych i literackich (regulaminy szkolne, korespondencja, dzienniki, autobiografie, sztabuchy, dysputy uczniowskie, różnego rodzaju humanistyczna literatura okolicznościowa i inne). Z jednej strony stawia sobie ono za cel przedstawienie okoliczności powstania gimnazjum w Brzegu (powody, które sprawiły, że książę Jerzy II zdecydował się na jego założenie, podstawy materialne jego funkcjonowania, pomieszczenia szkolne, formy zajęć, obsada personalna i inne), a z drugiej ukazanie jego związków z ziemiami czeskimi, przy czym prezentacja skupia się na uczniach z rodzin szlacheckich pochodzących z Czech i Moraw. Autor zastanawia się nie tylko nad przyczynami, które skłaniały rodziców czy opiekunów do posyłania dzieci na Śląsk, lecz również nad miejscem, które edukacja w Brzegu zajmowała w zdobywaniu przez nie wykształcenia. Przedstawia również niektóre aspekty życia codziennego w okresie nauki w Brzegu osób urodzonych na ziemiach czeskich, np. warunki mieszkaniowe. Podejmuje się ponadto analizy geograficznego, społecznego, wyznaniowego i narodowego pochodzenia uczniów. Tego rodzaju badania są jednak utrudnione z powodu fragmentarycznego dochowania źródeł (m.in. matrykuły gimnazjum brzeskiego), stąd ich wyniki mogą być tylko orientacyjne.

*Przełożył Wojciech Mrozowicz*

---

<sup>47</sup> Holý, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 262.

MARTIN HOLÝ

**THE EDUCATIONAL SPONSORSHIP BY DUKE GEORGE II  
OF LEGNICA AND BRZEG, THE SCHOOL IN BRZEG AND THE NOBILITY  
OF CZECH LANDS IN THE 16TH AND EARLY 17TH CENTURY**

This study is based upon the analysis of various sources, mainly official documents, personal papers and literary materials (school regulations, letters, student books, autobiographies, diaries, student debates, various types of literature written for a specific occasion, etc.). One of the issues of interest is the description of the circumstances surrounding the creation of the school in Brzeg (the reasons for which duke George II decided to form said school, the funds enabling it to function, the facilities, the curriculum, the faculty, etc.). The other issue is the connection the duke had with Czech lands, although this study concerns mostly the pupils who came from the nobility of Czech and Moravia. The author considers not only the reasons which led the parents or guardians to send their children to a school in Silesia, but also how important their schooling in Brzeg was to their overall education. The author also describes some aspects of the normal, everyday lives of students born in Czech lands, such as their lodgings, and analyses their geographical, social, religious, and national origins. These studies are, however difficult due to the fragmentary nature of source materials (such as the school in Brzeg) thus their results have approximate character only.

*Translated by Maciej Zińczuk*

MARTIN HOLÝ

**DIE FÖRDERUNG DER SCHULBILDUNG DURCH HERZOG  
GEORG II. VON LIEGNITZ-BRIEG, DAS GYMNASIUM ZU BRIEG  
UND DER BÖHMISCHE ADEL IM 16. UND ANFANG  
DES 17. JAHRHUNDERTS**

In der vorgelegten Studie werden verschiedene themenrelevante Quellenarten analysiert, vor allem Materialien amtlichen, personellen und literarischen Ursprungs (Schulordnungen, Briefwechsel, Tagebücher, Autobiographien, Stammbücher, Schülerdisputationen, unterschiedliches humanistisches Gelegenheitsschriftgut und anderes). Einerseits hat der Beitrag zum Ziel, die Gründungsumstände des Brieger Gymnasiums näher zu beleuchten (so die Gründe, die zur Stiftung dieser Schule durch Herzog Georg II. führten, die materielle Ausstattung, die Schulräume, die Unterrichtsformen, das Lehrpersonal u. a.). Andererseits bemüht sich der Autor, die Beziehungen dieser Lehranstalt zu den böhmischen Ländern aufzuzeigen, wobei sich seine Darstellung auf Schüler aus adligen Familien Böhmens und Mährens konzentriert. Im Beitrag werden auch Überlegungen darüber angestellt, was die jeweiligen Eltern bzw. Vormünder dazu bewog, die Kinder nach Schlesien zu schicken, und welchen Platz die Brieger Lehrzeit innerhalb ihrer Gesamtbildung einnahm. Ebenfalls wird der Alltag einiger aus Böhmen stammender Schüler während ihrer Ausbildung in Brieg nachgezeichnet, zum Beispiel ihre Unterbringung). Schließlich wird die geographische, soziale, konfessionelle und nationale Herkunft der Brieger Gymnasiasten untersucht. Da jedoch solche Untersuchungen wegen der nur fragmentarisch erhaltenen Quellen (so fehlen etwa die Matrikel des Brieger Gymnasiums) erschwert werden, können die dargebotenen Forschungsergebnisse lediglich zur Orientierung dienen.

*Übersetzt von Waldemar Könighaus*